

ВИКОРИСТАННЯ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ У ПРОЦЕСІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ УЧНІВ 5 КЛАСІВ ГІМНАЗІЙ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Михайло ЯКОВЧУК, заслужений учитель України, переможець Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2018», науковий співробітник відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

Проблема створення на уроці умов, наближених до реального спілкування, залишається однією з центральних у методиці навчання іноземних мов. Найважливішим засобом навчання реальної комунікації можна вважати мовленнєву ситуацію – такі умови й обставини, які є особистісно-значущими для мовця та спонукають його до мовленнєвої діяльності, визначають зміст і мовне оформлення висловлювань. Ситуативність здатна відтворювати комунікативну реальність і тим самим викликати інтерес до справжнього спілкування [1]. Питання використання ситуаційних завдань для активізації мовленнєвої діяльності часто обговорюється в методичній літературі. У публікаціях частіше розглядаються теоретичні питання, а проблемам добору і створення ситуацій приділяється недостатньо уваги. Ні в кого не викликає сумніву той факт, що доситуаційні вправи і ситуаційні завдання готують учнів до реагування на всілякі потреби, що виникають у процесі мовленнєвої взаємодії.

Створення на уроці ситуацій, які спонукають учнів до обміну думками, є актуальною і складною проблемою методики. Ситуації можуть бути створені різними способами: за допомогою засобів наочності, за допомогою технічних засобів навчання, за допомогою словесних роз'яснень. Використання ситуаційних вправ і завдань дає вчителю можливість:

1) максимально індивідуалізувати процес формування мовних навичок і мовленнєвих умінь;

2) розвивати прагнення до самостійної активної і творчої діяльності;

3) підвищувати інформативність матеріалу, що використовується в навчальному процесі.

За визначенням В. Л. Скалкіна, мовленнєва або комунікативна ситуація є динамічною, обмеженою межами акту спілкування системою взаємодіючих конкретних факторів об'єктного і суб'єктного плану, які залучають людину в мовленнєву комунікацію і визначають її мовленнєву поведінку як у ролі мовця, так і в ролі слухача [1]. Отже, дії, що здійснюються в межах змісту ситуації, сприяють становленню в учня мовленнєвого стереотипу і навчають його покрокової діяльності для виконання визначеного завдання.

Відповідно до компетентнісного підходу, результатом навчання має стати сформованість предметних і ключових компетентностей, яких потребує кожний для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді в суспільстві знань [2]. Майже на кожному уроці іноземної мови вчителів через зміст навчання, форми і види навчальної діяльності необхідно спрямовувати навчальну роботу на формування в учнів життєвих компетентностей, реалізуючи компетентнісний потенціал галузі «Іноземні мови». Набуттю учнями досвіду в цій сфері сприяють саме навчально-мовленнєві ситуації як засоби формування вмій іншомовної комунікативної поведінки за різних умов спілкування в межах програмової тематики.

Аналіз змісту чинної програми з іноземних мов та узагальнення його результатів дають змогу проілюструвати можливості формування ключових компетентностей учнів 5 класів [4].

Таблиця

**Дидактичні можливості формування ключових компетентностей
на уроках іноземної мови в 5 класі**

Ключові компетентності	Тематика ситуаційного спілкування									
	Я, моя родина, мої друзі	Одяг	Харчування	Відпочинок і дозвілля	Природа	Подорож	Рідне місто/село	Свята і традиції	Шкільне життя	
Спілкування державною (рідною) мовою	Формується частково									
Спілкування іноземними мовами	Формується									
Математична компетентність	Формується				Формується ситуаційно					
Основні компетентності в природничих науках і технологіях	Не формується				Формується	Формується частково	Не формується			
Інформаційно-цифрова компетентність	Формується									
Уміння вчитися упродовж життя	Формується									
Ініціативність і підприємливість	Формується									
Соціальна та громадянська компетентності	Формується									
Обізнаність та самовираження у сфері культури	Формується ситуаційно	Формується	Формується	Формується ситуаційно	Формується	Формується	Формується ситуаційно			
Екологічна грамотність і здорове життя	Формується ситуаційно	Формується				Формується	Формується	Не формується		

На нашу думку, формування ключових компетентностей учнів 5 класів у процесі навчання іноземної мови доцільно здійснювати комплексно, передусім через добір ситуаційних завдань, які може пропонувати вчитель відповідно до рівня навчальних досягнень його учнів і їхніх потенційних можливостей. У ситуаційних завданнях моделюються мовленнєві ситуації, тобто створюються умови, які залучають учнів у процес спілкування, мотивуючи їхні дії. Мовленнєві ситуації, у яких вони опиняються, спонукають їх до висловлення, викликають потребу в спілкуванні. Виконуючи такі завдання, аналізуючи зміст ситуації, учні можуть самостійно оволодіти новими знаннями та навичками з культури спілкування й набувати комунікативних умінь. Мовленнєві ситуації дають змогу наблизити навчання до природних умов спілкування в конкретних життєвих ситуаціях, формують уміння орієнтуватися в них, добирати мовні засоби, що відповідають особ-

ливостям ситуації (навіщо, кому, у яких умовах і що має бути сказано). Особливу увагу учнів треба спрямовувати на дотримання всіх компонентів мовленнєвої ситуації, які визначають стиль, тип і жанр мовлення: обсяг, тему й основну думку висловлювання, мету і місце спілкування, адресат мовлення тощо. Для наближення до життя створюваних на уроці ситуацій необхідно добирати такі, які в межах програмової тематики для 5 класу відбуваються в повсякденному житті учнів, є зрозумілими для них і не вимагають додаткових пояснень. Для ілюстрації сказаного наведемо розроблені нами приклади мовленнєвих ситуацій відповідно до тематики з підручника «Німецька мова», 5 клас (5 рік навчання), автор С. І. Сотникова [3].

Під час вивчення теми: **«Моя сім'я та мої друзі»** / „**Meine Familie und meine Freunde**“, підтема **«Це – мій друг»** / „**Das ist mein Freund**“ учням доцільно запропонувати до-ситуаційну вправу: відповісти на запитання:

Чи маєш ти друга (подругу)?

Так, я маю друга (подругу).

Як звати твого друга (твою подругу)?

Мого друга звати Сергій (мою подругу звати Оксана).

Надалі вчитель пропонує ситуацію з метою формування вміння та навичок діалогічного мовлення.

Уявіть, що ви зустрілися з німецькими однолітками і хочете дізнатися про їхніх друзів та розповісти про своїх. Побудуйте свою розмову за схемою: ім'я – вік – місце проживання – зовнішність – хобі.

Під час вивчення теми «**Їжа та напої**», підтеми «**Я люблю куховарити**» виконується доситуаційна діяльність: учитель розвішує на дошці малюнки з популярними українськими стравами. Учні повинні відповісти на запитання: *Як називаються ці страви?* Надалі пропонується друга мікроситуація: «*Яка твоя улюблена страва?*». Такі вправи сприяють формуванню навичок та вмінь не підготовленого усного мовлення. Наступна мікроситуація будується на вправі 5, с. 78, де учні описують малюнки з використанням мовленнєвих зразків, коментуючи приготування картопляного салату. Насамкінець, як узагальнення всіх дій, що здійснювалися під час виконання мікроситуацій, учням пропонується описати покрокове приготування своєї улюбленої страви: *До тебе на вечерю сьогодні прийдуть гості. Ти хотів би (хотіла б) приготувати їм твою улюблену страву. Яка твоя улюблена страва і які інгредієнти потрібно, щоб приготувати її. Опиши свої дії крок за кроком.*

Під час вивчення теми «**Дозвілля**», підтеми «**Мої плани на канікули**» учням пропонується відповісти на запитання: *Що можна робити на літніх канікулах?. У наступній мікроситуації учні читають оголошення, а потім відповідають на запитання вчителя, працюючи в парах: Яке оголошення ви вважаєте цікавим? Що ви хотіли б зробити?*

(Я вважаю оголошення ... особливо цікавим).

(Я хотів би ... (хотіла б...). А що ти хотів би зробити?).

І як узагальнення пропонується ситуація: *Закінчується навчальний рік. Наближаються літні канікули. Твій однокласник цікавиться твоїми*

планами на ці канікули. Де хотів би (хотіла б) ти провести свої літні канікули? З ким би ти хотів їх провести? Як би ти хотів (хотіла б) їх провести? Яке твоє ставлення до мовного табору? Чому?

На нашу думку, подібні мовленнєві ситуації, які може пропонувати вчитель у 5 класі, спонукають не тільки до засвоєння тематичного мовного матеріалу, соціокультурних реалій, а й сприяють збагаченню комунікативного й соціального досвіду учнів. Ситуаційно зорієнтована особливість організації навчального процесу зумовлює потребу визначати соціально доцільні комунікативні наміри учнів, урахувати їхній навчальний досвід та вікові потенційні можливості. Поступово просуваючись у навчанні, учні оволодівають мовленнєвими зразками відповідно до завдань певних ключових компетентностей.

Отже, вивчення іноземної мови неможливе без її постійного практичного застосування. Щоб навчити учнів вести спілкування у межах певних ключових компетентностей, потрібно в них сформувати здатність не лише сприймати зміст мовлення інших, але й адекватно реагувати на наміри співрозмовників. Саме навчально-мовленнєві ситуації є тим дидактичним засобом, який стимулює до активної комунікативної діяльності і здатен забезпечувати поступове адаптування учнів до реальних умов спілкування відповідно до передбачених навчальною програмою ключових компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скалжин В. Л. Обучение диалогической речи: посібник для вчителів, Київ, –1989. – 158 с.
2. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>. – 40 с.
3. Сотникова С. І., Гоголева Г. В. «Німецька мова» (5 рік навчання), 5 клас : підруч. для закл. загальн. середн. освіти, Харків, – 2018. – 240 с.
4. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 5–9 класи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua> – 113 с.